

M.12100.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Börje Hansson
Härad: Järrested Ingelstad Adress: Västmanag. 17, Stockholm
Socken: Borby Berättat av: Ola Ingemansson
Uppteckningsår: 1949 Född år 1857 i Borby

Udd. var lantbrukare. Mycket vederhöftig.
Genom att han var något döv, var det
dock ofta svårt att få en viss fråga all-
sidigt belyst.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

1880-tal. Jag köpte gården 1881. Areal 45 tld.

Växtföljd: "åttfalls". I början sommarträda, senare började man med grönfoderträda.

Man sådde korn, havre, ärter och råg men mycket litet vete.

Vidare odlades klöver och rotfrukter. De senare utgjordes endast av potatis för eget bruk.

Om konstgödsel hade man ingen aning. Det var också dåligt om naturlig gödsel, eftersom man hade så få "kräg".

Jag hade 2 - 3 kor och 2 par hästar. Oxar användes ej.

En anledning till att man hade så få kor var att det inte fanns några mejerier, där man kunde avsätta mjölken.

Smör blev det ganska litet av och det gick i varje fall åt hemomkring, så att någon avsättning i staden var det inte tal om.

Vid bearbetningen av jorden användes mest träåret. Plogen kom ej mycket till användning, men det fanns plog på alla gårdar.

Det var järnplogar som användes.

Vidare hade man träharv, som helt och hållet tillverkades hemma.

Plogarna voro mest "fabriksgjorda". Harv och smärre redskap tillverkades både fabriksmässigt och av smeden.

Grönfoderträdan, t.ex. bestående i luzernodling, började jag med efter att ha sett luzernodlingar på Bollerup samt läst om det. Därigenom samt genom foderrötterna blev det bättre foder åt kreaturen.

Före mig hade det bara varit öppen träda på gården.

1880-1905. Den viktigaste anledningen till de nyheter jag införde var att jag alltid har läst mycket lantbrukstidskrifter.

Man fick läsa sig till och så praktisera.

Jag drev mycket /byggde nytt och förändrade/, byggde stall, lagård, cementerad gödselstad och urinbrunn. Det var omkring 1905 som jag anlade urinbrunnen. Ingen annan hade någon sådan, och det finns inte än någon urinbrunn här.

1880-tal. Om man bytte utsäde, var det på nära håll, ej uppåt skogsbygden. Man tog helst från någon annan sorts mark, om man ville förbättra utsädet. Däremot förekom det ofta att man bytte potatis vilken i så fall togs från sumpmarker.

1870- o. 1880-tal. De körde mycket till staden /Simrishamn/. Bland dem som mest besöktes voro Östberg /färgare/ och Espersson /allhandel/.

Pottmakaren fanns också i stan, för lergods till hushållet.

1880-tal. Medd. definierar köpstafolk ungefär som storhandlare från staden "patroner och dylikt". De hade en avsevärt mycket högre social status än bönderna. "Det fanns även en i Ingelstorp." Det var Karl Espersson. Han var gift med en kusin till min kvinna. Det väckte på sin tid stor uppståndelse, när han skulle gifta sig med en bonatös. Hon var min hustrus morbrors dotter. De hade kört till markas till stan ibland. Karl Espersson gifte sig med en av töserna.

Sedan kom Esperssons för jämt hit ut /"i lag med stabborna"/.

Köpstafolk på landet:

Väster om byen /Borrby/ bodde en lantmätare, som hette Malte Broström. Han var son till prosten i Borrby. Han gifte sig med en bonatös, ja hon var t.o.m. husmanstös. Prosten bråkade, men det hjälpte inte. Hon var mycket i allians med min mor och beklagade sig för henne över att hon som gift blev tvungen att lägga schaletten och klä sig i hatt.

-1870- . Både linne- och yllekläder tillverkades hemma.

En del av de äldre kvinnorna hade t.o.m. skinnkläder /kjolar/ med en besättning om ett kvarters bredd nedomkring av rött eller blått ylle. Det var grant att ha, när man skulle gå till kyrkan.

I allmänhet voro i övrigt kjolarna korta, mest av blå vadmal. En del av de yngre hade dock i de dagarna skaffat sig långa kjolar, som släpade i marken.

1880-tal. Måltiderna intogos samtidigt av husfolket. Man hade "gemensamt hushåll." Man åt i sams ur gemensamma fat.

Hornsked fanns i husets eget matbestick, men ej kniv och gaffel de första åren jag regera. Drängar och daglönare använde fällknivar.

Tallrikar och servering var för sig förekom endast när det var främrat.

1940-tal. Nu är det helt annat än när man åt ur ett gemensamt fat.

Nu har de tjänstefolk som kostar sig maten själva. /Alltså ej fast anställda daglönare./

1940-tal. Det är ej mycket affär i Skillinge nu på spannmål och sprit, som förr. Jo kol handlar de där en del.

Nu reser agenter omkring på gårdarna, så att man kan få lantbruksredskapen, utsäde och fröer mer direkt än när man fick ta till stan för allting.

1880-tal. Det fanns någon affär i byen, men det var bara smått de hade. Större saker köptes alltid i Simrishamn. Ibland blev det resa till stan flera gånger i månaden. En stadsfärd tog lång tid. När dagarna var korta gick hela dagen åt.

Jag hade min affär hos Adolf Thulin. Där köptes kaffe, socker och brännvin. Han liksom de andra handlarna hade sprithandel.

Det enda som såldes från gården var spannmål. Den kördes till Björkegren eller Bengtsson i stan. Där var det kontant betalning. I speceriaffären däremot hade man årsräkning. Allt uppfördes i en kontrabok, och betalningen skulle ske i januari. D.v.s. ibland hade man ju inte pengar då heller.

Bräder och timmer köptes också i Simrishamn.

Detsamma gällde om de gjutna järnkakelugnarna /sättugnar/.

-1880- Det var en märkvärdig skillnad mellan nabobyar. Så hade man t.ex. olika dialekt t.o.m. i byar, vilkas ägor gränsade intill varandra. I Borrby socken gäller det om Sandby i förhållande till Borrby kyrkby.

Man var släkt inbördes i hela byn, och släkterna voro inte heller så värst spridda.

Några gemensamma samlings- /nöjes-/ lokaler för olika byar funnos ej.

Exempel på särskilt långväga släktförbindelser: jag hade en morbror i Hagesta, född i Kvarnby, som var snickare och jordbrukare. Han i sin tur hade en sväger, också från Hagesta, som kommit att flytta ända upp i Östraby i Färs härad. Senare kom också min morbror dit, och jag fick kusiner där, min morbrors barn. Jag var där när de gifte sig, och det var en oerhörd skillnad i fråga om deras gillesleder jämfört med våra.

Vissa årstider, t.ex. till jul, nyttjade bönderna alltid mycket sprit. Då förekom det slagsmål titt inom byarna. Däremot var det inte slagsmål vid för flera byar gemensamma dansbanor, eftersom några sådana ej existerade.

"Di söpte ner sig vid bröllop och begravingar." Före min tid var det dessutom vanligt att kuskar och sådana skulle fyllas, "for di skulle rosa gillet", som det hette.

1880-tal. Kornet sålde man ibland i Skillinge. Där var en handlare som hette Norström, som också hade stor sprithandel. Kornet skeppades till Karlshamn, och skepparna tog med sig björkbränne tillbaka. Det var ganska vanligt att man for till kusten och köpte timmer och bräder efter en stranning.

Möblerna tillverkades av hantverkare i trakten.

Mycket lergods användes till vardags på 1880-talet. Inköpt hos pottmakaren i Simrishamn.

1890-tal. Konstgödseln kom i samband med sockerbetorna. Efter järnvägens tillkomst börja det också bli handel i byen med spannmål, och de hade även konstgödsel. Sockerbetorna kom på 1890-talet i samband med sockerbruket i Köpingsbro samt järnvägen /1894/. Järnvägen var en förutsättning för sockerbetsodlingen, ty eljest hade man inte kunnat transportera betorna.

Man bildade ett bolag, där även jag var med, för betodlingen. Det hölls ett sammanträde med bönderna, där man tecknade /sig för aktier/. Det var representanter för sockerbruket som ordnade med sammanträdet. Bl.a. fanns det juden Lackman /?/ i Ystad. Di där blev förmögna på sockerbetsodlingen.

Genom sockerbetorna och konstgödseln fick jag mer spannmålsskörd än förut trots att den besådda arealen var mindre.

Spannmålen såldes nu i Borrby /-1900-/. Nu har det ju blivit lokalföreningar för det. Det blev bättre med kontanterna sedan sockerbetorna hade kommit, men det var mycket avbränningar också. /Nyanläggningar./

1940-tal. Nu får man vad man behöver med järnvägen till Borrby.

Förr skulle man fara till stan och köpa allting.

Man reste alltid till Simrishamn härifrån. Nu sedan kommunikationerna blivit annorlunda reser folk mer till Ystad, relativt sett.

Vissa saker köps nämligen helst i staden. Det finns visserligen i byn, men ibland köper man billigare i städerna.

1890-. Sedan det blivit livligare köpenskap här i byen tog man det mest^a för hushållet härifrån. Men alltid litet från Simrishamn ändå.

Vid början av 1900-talet hade Valfrid Jönsson speceri- och spannmålshandel i Borrby.

En "byckare" /tunnbindare/ fanns det länge i Borrby.
Min påg har dessutom själv gjort många träspannar till stallet och åt svinen.

1880-tal. En behövde nästan vara snickare lika mö som bonde~~x~~ på den tiden.
Själv har jag dock endast hanterat såg och yxa /1881-/, för att tillverka sådana småsaker som tjuderpålar.
Allt övrigt jag har velat få snickrat, har jag fått gjort av snickare. Snickare härute gjorde t.ex. möblerna till min bosättning: bröllopssängen en "gustavianare", tillverkad av morbrodern i Hagesta.

1890-tal. Jag köpte mycket timmer billigt efter en "stranning" vid kusten här. Det var en österrikare, som kommit från Norrland. Så byggde jag lolänga, stall och la. Dock räckte det ej med det som jag köpt vid sjön.
Jag hade läst litet om lantbruk och skulle därför ha bl.a. särskilt gödselhus. T.o.m. Olsson på Tornäs, som kallades för "agronom" förvånade sig över det: "Men karl, du skall väl inte bygga över gödseln." - "Jo men" vad jag skulle.

En husman, som var soldat - korpral t.o.m. - och hade 3 - 4 tunnland jord, blev så övertygad om det riktiga i min idé, att han beslöt: "Jag ska minsann osså ha gösselhus." Vidare anskaffade jag en halmsåg, som skar gödselhalmen. Genom att råghalmen på detta sätt först skars till hackelse, kunde gödseln spridas hur lätt som helst. Min första hackelsemaskin var en Kristianstadsmaskin med tillhörande vandring, inköpta på auktion. Eljest fanns det hackelsemaskiner i Ystad. Omkring 1905 anlade jag en urinbrunn vid sidan av gödselstaden. Det var en anmärkningsvärd nyhet för Borrby. Men vi kunde visa den påtagliga skillnaden i växtlighet mellan stycken, där urinen blivit spridd, och andra.

Börj. 1900-tal. Genom förändringarna på 90-talet kunde jag till slut hålla 12 - 15 kor samt ungkräk på samma gård, där jag på 80-talet haft 2 - 3 kor.
Under flera år hade jag de bästa inkomsterna på svinen. Jag fodrade upp varje strå /i stället för att som förut ha sålt spannmål/.

ACC. N:R M. 12100:6.

FOLKLIVS
ARKIVET
LUND

1880-tal. Även kreaturen såldes och köptes helst på kreatursmarknaden i Simrishamn. Någon enstaka gång for jag till Ystad och handlade. Men det låg längre ifrå. Dock sålde jag gärna någon ko på marknaden i Ystad. Då leddes kon hela vägen till Ystad. En gång gick jag dit med en kalvko~~X~~ och fick den såld till en Bornholmare.

I Ystad hade de torgdag en gång i månaden.

Kiviks marknad var ej någon kreatursmarknad. Jag har aldrig varit där. Men tjänare och såna skulle alltid dit.

1900-tal: torgdagarna i Simrishamn har det inte varit mycket med. Jag brukade endast fara till marknad en gång om året, till julimarknaden i Tomelilla. Det var mest för att komma ut och bese trakterna /markerna/.

Nu behövs det inte längre marknader. Förr skulle man där sälja någon häst eller ko. Nu kommer de och hämtar djuren. /Scan/

1880- o. 90-tal. I början av 1880-talet tröskade jag med plöjel, jämte drängen. Vi höll på då hela vintern.

En bit in på 1880-talet köpte jag en hästvandring i Ystad, en "Ystadvandring". Den var /troligen/ tillverkad på gjuteriet i Ystad.

/Osäker uppgift:/ Ev. något senare kommo de tyska "Lansaverken" - av Landsverk - av vilka jag såg det första på en lantbruksutställning i Smedstorp. /Möjligen köpte medd. sedan ett sådant i Simrishamn./

Sedan /1890-tal/ bildade vi ett tröskbolag och inköpte en ångtröska. Vi var fem stycken om den.

När jag övertog gården /1881/ var den dåligt skött och husen dåliga. Dessutom hade jag skuld att dras med, som skulle förräntas med 6 %. Många gånger fick jag låna av en för att betala en annan långivare.

Lånen voro placerade i Borrby sparbank: dit kommo de från Hoby, Skillinge, Hammenhög.

1880-tal. Staden var Simrishamn. Dock köpte jag min första hästvandring från gjuteriet i Ystad. I Ystad köpte jag också, mycket senare, en potatissättare.

I Ystad har jag också "alltid" köpt mina kläder.

1900-tal. Klär har jag alltid köpt mycket i Ystad, särskilt hos Schulz /?/ Mer än i Simrishamn.

1880-tal. En dräng hade på den tiden inte mer än 100 kr i årslön. Min gård var ju ganska liten, så jag hade inte råd att hålla annat än unga töser och pågar. En sådan dräng hade 75 - 80 kr och en tös 35 - 40 kr om året. De fick arbeta och hänga i från morgon till kväll.

Det var ovanligt med hatt på landet de första åren under min regeringstid. Kom först så småningom. Min fru skaffade sig aldrig hatt.

Man köpte ej mycket klär. Det mesta vävdes hemma. Vallmar och verken.

Jag brukade så två kappar linfrö vart år. Sedan spann man och väde och sydde hemma.

Man färga också mytet hemma. Köpte färger. Senare lämnades till färgare i stan och kanske något i byen. I synnerhet slitklär tillverkade fruntimren hemma. Med linet var det mycket arbete sommar och vinter. Man fick arbeta och slita, och det var dåliga verktyg. Det var usel belysning för arbete under vintern. Det var härligt när fotogenlamporna kom på 1870-talet.

En del söndagskläder köptes i stan på 1880-talet.

Linet skulle vara till skjortor och dukar. Det fanns inga affärer, som hade sådant.

Linne tillverkades alltså i hemmen länge efter det man börjat köpa vadmal eller andra ylletyger färdiga.

Det var vackert med de blå linåkrarna om somrarna. Östberg från Weibullsholm utlät sig om dem: det är vackert för ögat och lent för kinden.

Linet skulle ryckas upp, torkas i stackar, mognas; fröhusen skulle "knivlas", linet åter utbredas till tork i 14 dar till tre veckor och därefter bråkas /halmen frå/.

1940-tal. Nu kan kvinnorna varken väva eller spinna. /Medd. född 1857/

Det är inte många som vill bli bönder nu. I stället skall de in till städerna och läsa och bli något på den vägen eller också går de till fabriker.

Förr behövde man knappt ge något för att få arbetsfolk på en bondgård. Nu är i stället anskåningen så mycket större.

Förr var det slaveri för arbetarna och det var ju för gale. Nu skall de bara arbeta några timmar om dagen, och det är för gale det med.

1880-tal. I början tillverkades det allra mesta hemma. Så var fallet med träpinneharven och med grepar och skovlar av trä.

Det som man ej kunde göra själv, överläts åt smeden, som fanns i Borrby. Ytterst få saker köptes färdiga. Det var ont om pengar, och de var ju också styvare på den tiden - 6 % ränta.

Liar köpte man färdiga, men liastakarna tillverkades hemma.

När man började med järnharv som ersättning för träpinneharven, fick man den tillverkad av bysmen. Först senare kom gräsharven, som var fabriksstillverkad.

Nyheter på 1880-talet kom dock från stan - Simrishamn.

Där köptes trärivorna färdiga.

Hos Samuelsson i Simrishamn - han hade järnhandel vid torget - inköptes ofta hästvandringsringen eller "piggaverket", som ersatte tröskningen för hand. Det hade varit en lantbruksutställning i Smedstorp, och där visade de bl.a. ett sånt där tyskt verk. Jag såg det där. Sedan blev det affär i stan. Det kostade kanske 125 kr. "Landswerk".

Järnplogarna, som tillverkats av smeden, ersattes så småningom med amerikanska plogar, som köptes i Simrishamn.

De första hästräfsorna voro hemgjorda och helt och hållet tillverkade av trä. Spadar och skyfflar gjorde smeden. Det blev tunga redskap.

Även högafflar /tjyva/ tillverkades av smeden.

1890-tal. Först köpte jag en avläggare /ant. i Simrishamn/. "Vi köpte sams bägge, nabon och jag." Men nabon var "sticksnål" och smorde nästan aldrig. Till sist körde han maskinen itu. Då hade Valfrid Jönsson börjat sälja maskiner i Borrby. Han hade självbindare. Jag frågade nabon, om han ville vara med och köpa en. "Na jag hugger mitt. Men nästa år kanske." Till slut luffade han med, sen han frågat kvingjan.

1880-tal. De första hässjorna såg ut som tält eller bikupor. Jag köpte ett par från en fabrik uppe i Småland.

1890-tal. Agronom Olsson på Tornäs stiftade mejeriföreningen. Vi byggde andelsmejeri i Hoby. Han stod också i spetsen när vi bildade handelsförening, hästförening och när vi byggde bränneri i Kvarnby.

ACC. N:R M. 12100:9.

FOLKLIVS
ARKIVET
LUND

Min morbror, som var snickare och lantbrukare, var också särskilt skolad. Han bodde i Östraby uppe vid Öveskloster och blev bekant med inspektoren och umgicks med honom.

1880 - 1905. Det var ett fasligt körande, innan man fick samlat allting, om man skulle bygga något. Det var dock ingen direkt handel med skogsbygden. Bräder och timmer från stan eller från någon stranning.

Till bränsle användes huvudsakligen torv. Torvmossar hade vi inom socknen. Utom det jag hade på andelen köpte jag två vagnslaster torvströ vart år.

Träbränsle däremot köptes i skogsbygden. Ibland var det t.ex. auktion på trä /skog på rot/. Då voro bönder från slätten däruppe, i S:t Olof eller Vitaby. Sedan skulle man köra upp och fälla samt transportera hem. /Var det inte fråga om kvistar o.d.? Timmerstockar skulle ju kunnat användas till annat än bränsle./